

WSTĘP

książce przedstawiamy wybór błogosławieństw, poświęceń, dramatyzacji liturgicznych i egzorcyzmów zawartych w *Pontyfikale Płockim I*.

W 1940 roku niemieccy najeźdźcy dokonali grabieży Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku, pełniącej zarówno wtedy, jak i dziś funkcję biblioteki diecezjalnej. Były w niej między innymi przechowywane bezcenne zbiory średniowiecznych kodeksów kościelnych, a wśród nich datowany obecnie na lata 1180–1215¹ pontyfikał, używany przez biskupów płockich od drugiej ćwierci XIV do początku XVI wieku. Skradziona księga została przez Niemców umieszczona w zbiorach Państwowej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Królewcu. W 1944 roku, po wkroczeniu do miasta Kanta wojsk sowieckich, znalazła się prawdopodobnie w Lipsku. W 1973 roku tamtejszy Centralny Antykwariat, kontrolowany przez STASI, wystawił ją na aukcji w Monachium jako „Rytuał z pontyfikałem pochodzenia niemieckiego z XIV w., spisany w języku łacińskim na pergaminie”. Kodeks został nabyty przez Bawarską Bibliotekę Państwową i jako „Rytuał Katedry gnieźnieńskiej, początek XIV wieku”

---

¹ Zob. studia: J. Tomaszewski, *Analiza kodykologiczna i paleograficzna Pontificale Plocense I*; W. Liszewska, *Badania materiałów w analizie kodykologicznej i paleograficznej Pontificale Plocense I*, [w:] H. Seweryniak, W. Liszewska (red.), *Studia nad Pontificale Plocense I*, Pelplin 2020. Dzieło powstało w ramach realizacji programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2018–2020 (nr projektu 0345/NPRH6/H22/85/2018, kierownik projektu: ks. H. Seweryniak). Wcześniej kodeks datowano na początek XII wieku, por. A. Podleś, *Pontyfikał płocki z XII wieku. Bayerische Staatsbibliothek München Clm 28938, Biblioteka Seminarium Duchownego Płock Mspl. 29. Studium liturgiczno-źródłoznawcze. Edycja tekstu*, Płock 1986.

wprowadzony do jej zbiorów. Dzięki współpracy naukowców polskich i niemieckich stosunkowo szybko stwierdzono, że księga jest w rzeczywistości zrabowanym pontyfikałem biskupów mazowieckich. Od tego momentu rozpoczęła się długa droga starań o restytucję dzieła. Wysiłki MSZ i konsulatu RP w Monachium, zabiegi kolejnych biskupów płockich, wreszcie dobra wola rządu krajowego Bawarii sprawiły, że 15 kwietnia 2015 roku w gmachu Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w Warszawie bezcenna księga została zwrócona na ręce biskupa Piotra Libery.

Podkreślając wartość historyczną i kulturową *Pontyfikału*, zapomina się często o jego znaczeniu religijno-duchowym. W rzeczywistości kodeks jest niezwykle bogatym skarbcem średniowiecznych błogosławieństw, poświęceń i egzorcyzmów. Nie sposób przedstawić ich tutaj wszystkich. Niektóre zostają przez nas przytoczone z racji ich wartości jako świadectw wiary, inne ze względu na głęboką teologię, jeszcze inne jako odznaczające się duchowym i literackim pięknem. W książce znalazł się także scenariusz trzech dramatyzacji liturgicznych: *Pojednania pokutujących* (*Dies reconciliationis*) w Wielki Czwartek, *Złożenia krzyża* (*Depositio crucis*) w Wielki Piątek i *Nawiedzenia grobu* (*Visitatio sepulchri*) w Wielkanoc. Udaną próbę rekonstrukcji tych scen podjął Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego w Płocku, wystawiając w bazylice katedralnej na Wzgórzu Tumskim dramat liturgiczny *Mundi conditor, luminis auctor, sýderum fabricator w Pontificale Plocense I*.

Przede wszystkim jednak naszej pracy przyświecało przekonanie, że *Pontyfikał* nie powinien pozostać księgą martwą. Niektóre z modlitw, poświęceń czy błogosławieństw mogą nadal z dużym pożytkiem być sprawowane i odmawiane prywatnie przez duszpasterzy i wiernych czy też celebrowane i odgrywane w trakcie spotkań wspólnot i grup religijnych. Warto także zapoznawać z ich treścią i głębią uczniów oraz studentów na lekcjach religii, a także w ramach refleksji duszpasterstw akademickich

dotyczącej średniowiecza – wciąż jeszcze nazbyt często ukazwanego jako ciemne i barbarzyńskie. Właśnie dlatego nie przedstawiamy ich tutaj w oryginalnej wersji łacińskiej, trudnej nawet dla specjalistów, lecz w zaadaptowanym dla potrzeb pastoralnych i katechetycznych przekładzie prof. Jerzego Wojtczaka-Szyszkowskiego.

Wydaje się, że dzisiaj – kiedy po tylu latach starań nasz kodeks powrócił do Polski – *modlitwy Pontyfikatu* powinny być przyjęte i medytowane jako bezcenne dziedzictwo i ważne świadectwo kultury religijnej polskiego, mazowieckiego i płockiego średniowiecza.

Jako skarbiec właśnie.

*

Dziękujemy recenzentom naukowym: dr. hab. Leszkowi Zygnierowi, prof. PUZ w Ciechanowie i ks. dr. hab. Przemysławowi Artemiukowi, prof. UKSW, za cenne uwagi i korekty, a ks. dr. hab. Waldemarowi Pałęckiemu MSF, prof. KUL, za pomoc w ustaleniu nazewnictwa i podziału poszczególnych części książki.

SPIS TREŚCI

Wstęp.	5
Głębia i piękno modlitwy w <i>Pontificale Plocense I</i>	9
Średniowieczny pontyfikał	9
Pontyfikał Płocki I – pochodzenie	12
Architektura kodeksu	14
Świadek średniowiecznej religijności europejskiej	16
„Słodki Jezus”, czyli szukanie równowagi	18
Miejsce zmysłów w poznawaniu Boga	22
Religijność podziwu dla Boga stworzenia	26
Religijność troski o zbawienie	29
Religijność natchniona Biblią – całą Biblią	34
„Ci, co czczą zasługi świętych i ich relikwie z pokorą do serc tulą”	37
Modlitwy i błogosławieństwa przy udzielaniu sakramentów	45
Chrzest	52
Bierzmowanie	53
Najświętszy Sakrament	54
Pokuta i pojednanie	55
Namaszczenie chorych	57
Błogosławieństwa chorego kapłana	61
Święcenia	62
Biskupstwo	62
Błogosławieństwo nowego biskupa	63
Prezbiterat	64
Diakonat	66
Akolit	67
Lektorat	68

Sakrament małżeństwa	69
Błogosławieństwo małżonki	69
Błogosławieństwa osób przy sprawowaniu sakramentaliów . .	71
Błogosławieństwo króla	73
Błogosławieństwo królowej	78
Błogosławieństwo opata	80
Błogosławieństwo opatki	81
Błogosławieństwo udzielane temu, który wstępuje do stanu duchownego	83
Wejście do stanu zakonnego	84
Poświęcenie przy nałożeniu kukulli	84
W czasie strzyżenia brody zakonnika	85
Konsekracja dziewicy	86
Błogosławieństwo wdowy	89
Błogosławieństwa udzielane w roku liturgicznym	91
Błogosławieństwo gromnic	93
Błogosławieństwo popiołów	94
Błogosławieństwo palm	94
Błogosławieństwo krzyżma	97
Modlitwa na poświęcenie paschału	98
Błogosławieństwo sera, jaj, baraniny i innego mięsa w czasie świąt Paschy	99
Błogosławieństwa miejsc, przedmiotów kultu i innych . .	101
Prefacja na poświęcenie świątyni	104
Błogosławieństwo ołtarza	105
Poświęcenie cmentarza	106
Błogosławieństwo dzwonu	107
Błogosławieństwo kustodii	109
Błogosławieństwo przy poświęceniu pateny	109
Błogosławieństwo kielicha	110
Poświęcenie korporatu	110
Poświęcenie obrusów	110

Błogosławieństwo szat kapłańskich	111
Błogosławieństwo kadzielnicy	111
Błogosławieństwo przeznaczone dla wszystkich naczyń i sprzętów koniecznych dla służby kościółowi	112
Błogosławieństwo krzyża	112
Błogosławieństwo krzyża metalowego	114
Poświęcenie puszek na relikwie	117
Błogosławieństwo wody	118
Błogosławieństwo soli	119
Błogosławieństwo nowego wina lub chleba	120
Błogosławieństwo owoców	120
Błogosławieństwo nowej studni	120
Błogosławieństwo jakichkolwiek naczyń	121
Błogosławieństwo w domu bądź w jakimkolwiek miejsku	121
Błogosławieństwo, kiedy następuje pokropienie wodą w kościele lub w domu	121
Błogosławieństwo sztandaru	122
Poświęcenie miecza	122
Błogosławieństwo żelaza sądowego	122
Błogosławieństwo wszystkiego, czego zechcesz. . .	123
Dramatyzacje liturgiczne Wielkiego Tygodnia	125
Wielki Czwartek – Dies reconciliationis	129
Wielki Piątek – Depositio crucis	136
Wielkanoc – Visitatio sepulcri	140
Egzorcyzmy	143
Egzorcyzm Świętego Ambrożego	146
Modlitwa nad młodym człowiekiem nawiedzonym przez złego ducha	152
Litania i inne modlitwy	155
Litania do świętych	156
Modlitwa na rozpoczęcie synodu	159

SKARBIEC ŚREDNIOWIECZNEJ MODLITWY

Modlitwa na zakończenie synodu	160
Za tych, którzy zaczynają naukę	161
W intencji tych, którzy podróżują	161
W intencji tych, którzy powracają z podróży	161
Zakończenie	163